

КІРІН Р.С., ГРИЦАК С.В., ПЕТЛЮК Ю.С.

ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ПРАВА Е-УРЯДУВАННЯ НА ПІДЕТАПІ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ЕЛЕКТРОНІЗАЦІЇ (2009–2010 РР.)

FORMATION OF THE SOURCES OF E-GOVERNMENT LAW AT THE SUB-STAGE OF DEVELOPMENT OF ELECTRONISATION RELATIONS (2009–2010)

У статті досліджено історико-правові особливості формування джерел права е-урядування на підетапі розвитку відносин електронізації впродовж 2009–2010 рр. Встановлено, що в цей період формування законодавства про е-урядування проходило під знаком реалізації плану заходів з виконання завдань, передбачених законом щодо розвитку інформаційного суспільства, серед яких особливої уваги заслуговували: – розробка проєктів Інформаційного кодексу України та закону про е-комерцію; – запровадження в органах влади систем е-документообігу та цифрового е-підпису; – функціонування систем забезпечення е-бірж, е-аукціонів і е-депозитаріїв; – розробка концепції та плану заходів щодо впровадження в органах влади е-системи «Е-міністерство»; – реалізація пілотного проєкту з надання адміністративних послуг на основі інформаційної е-системи «Е-region».

З'ясовано, що в Європейському Союзі розвиток е-урядування в цей період супроводжувався низкою законодавчих та політичних ініціатив: – директиви про послуги на внутрішньому ринку, створення інфраструктури просторової інформації; – Декларація Мальме про е-урядування, Повідомлення «План дій з е-урядування і2010 – Прискорення е-урядування в Європі на благо всіх»; – Цифровий порядок денний ЄС; – Європейські рамки інтероперабельності; а також регулюванню окремих видів відносин у сфері е-урядування (е-документи, е-демократія, е-гроші, комунікаційні е-мережі та послуги).

Виявлено, що у 2009 р. в системі джерел права е-урядування з'явився перший нормативно-правовий акт, в назві якого було вжито термін «е-урядування» щодо Міжгалузевої ради з питань його розвитку. Розкрито напрями правового регулювання відносин е-урядування вітчизняним урядом – концептуальний, е-документів та е-документообігу, електронізації, інформатизації, правоохоронних відносин е-урядування. Аргументовано, що 2010 р. слід визнати знаковим у розвитку законодавства про е-урядування адже саме в цей період закінчується етап формування підготовчої сукупності національних, європейських та міжнародних актів, які стали основою для виникнення безпосередньо законодавства України про е-урядування, представленого пілотним проєктом впровадження технологій е-урядування та першою Концепцією розвитку е-урядування.

Ключові слова: е-урядування, інформація, електронізація, правове регулювання, органи влади, нормативно-правові акти.

The article examines the historical and legal peculiarities of formation of the sources of e-government law at the sub-stage of development of electronisation relations in 2009–2010. It is established that during this period, the formation of legislation on e-government was marked by the implementation of an action plan to fulfil the tasks

© КІРІН Р.С. – доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник (Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень» імені В.К. Макутова Національної академії наук України)

© ГРИЦАК С.В. – кандидат юридичних наук, доцент, директор (Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»)

© ПЕТЛЮК Ю.С. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та публічного адміністрування (Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут)

envisaged by the law on the development of the information society, among which the following deserved special attention: – development of drafts of the Information Code of Ukraine and the law on e-commerce; – introduction of e-document management and digital e-signature systems in government agencies; – operation of e-exchanges, e-auctions and e-depositories; – development of a concept and action plan for the implementation of the e-ministry e-system in government agencies; – implementation of a pilot project to provide administrative services based on the e-region information system.

It has been found that in the European Union, the development of e-governance during this period was accompanied by a number of legislative and policy initiatives: – Directives on services in the internal market, creation of spatial information infrastructure; – Malmö Declaration on e-Governance, Communication ‘e-Governance Action Plan i2010 – Accelerating e-Governance in Europe for the benefit of all’; – EU Digital Agenda; – European Interoperability Framework; as well as regulation of certain types of relations in the field of e-governance (e-documents, e-democracy, e-money, communication e-networks and services).

The article reveals that in 2009, the system of e-government law sources included the first regulatory act in which the term ‘e-government’ was used in the title of the Intersectoral Council for its development. The author reveals the directions of legal regulation of e-government relations by the national government – conceptual, e-documents and e-document flow, electronisation, informatisation, and law enforcement relations of e-government. It is argued that 2010 should be recognized as a landmark year in the development of e-government legislation, since it was during this period that the stage of formation of the preparatory set of national, European and international acts that became the basis for the emergence of Ukraine’s e-government legislation itself, represented by the pilot project for the introduction of e-government technologies and the first Concept for the Development of E-Government, was completed.

Key words: *e-governance, information, electronisation, legal regulation, authorities, regulations.*

Постановка проблеми. На початку 2007 р. набрав чинності закон, який визнав основним завданням розвитку інформаційного суспільства (далі – ІС) в Україні до 2015 р. сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) можливостей: 1) створювати інформацію і знання; 2) користуватися та обмінюватися ними; 3) виробляти товари та надавати послуги. Все це мало стати підґрунтям для реалізації громадянами у повній мірі свого потенціалу, підвищення якості свого життя та сприяння сталому розвитку країни на основі цілей і принципів, проголошених ООН, Декларації принципів та Плану дій, напрацьованих на Всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань ІС (Женева, грудень 2003 р.; Туніс, листопад 2005 р.) та Постанови Верховної Ради України від 01.12.2005 р., в якій викладені Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку ІС в Україні [1].

Серед основних стратегічних цілей та напрямів електронізації розвитку ІС в Україні було визначено: – державна підтримка нових електронних (далі – е-) секторів економіки; – збереження культурної спадщини України шляхом її е-документування; – використання ІКТ для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення е-форм взаємодії між органами державної влади (далі – ОДВ) та органами місцевого самоврядування (далі – ОМС) і фізичними та юридичними особами; – створення загальнодоступних інформаційних е-ресурсів; – сприяння збільшенню різноманітності та кількості е-послуг тощо. Натомість у тексті закону жодного разу не згадувалися такі поняття як «е-уряд» та «е-урядування». Так само були відсутні ці терміни й у законі «Про Національну програму інформатизації» (від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР, втратив чинність на підставі закону від 01.12.2022 р. № 2807-ІХ) та інших законодавчих актах, в яких були закладені основи правового регулювання окремих відносин е-урядування (е-документи, е-документообіг, цифровий е-підпис тощо).

Хоча ще у 2004 р. вітчизняні науковці зазначали, що е-урядування, яке на перший погляд, є лише механічним з’єднанням ІКТ і уряду, насправді створює умови для формування нової філософії державного управління, тому для реального втілення цієї ідеї в життя необхідна розробка нової законодавчої бази [2, с. 141]. Інший творчий колектив, проаналізувавши українську та іноземну практику застосування технологій е-урядування органами виконавчої влади (далі – ОВВ)

та ОМС станом на 2007 р., звернули особливу увагу на питання обізнаності у сфері використання цих технологій у практичній діяльності державних службовців, виявлення потреб у їх навчаннях та підвищення комп'ютерної компетентності [3, с. 141].

Тобто, на початок 2009 р. склалася ситуація, за якої напрацьовані вітчизняні теоретичні доробки та зарубіжна практика е-урядування значно випереджали темпи правотворчої діяльності українського парламенту та уряду. Тож, дослідження особливостей правового регулювання відносин е-урядування на підстапі електронізації діяльності ОБВ та ОМС в Україні у загальній генезі формування законодавства про їх відкритість [4] є достатньо актуальним історико-правовим напрямом, який доповнить відповідні напрацювання з проблем формування джерел права е-урядування.

Аналіз сучасного стану досліджень. Прийняття Комітетом міністрів Ради Європи на початку 2009 р. Рекомендацій CM/Rec(2009)1 щодо е-демократії (*Recommendation CM/Rec(2009)1 on e-democracy*) [5] покляло відлік оновленню національного законодавства в цій сфері. Зокрема, у пункті 7 загальних рекомендацій була висловлена пропозиція повністю імплементувати відповідні рекомендації Ради Європи, зокрема Рекомендацію Rec(2004)11 Комітету Міністрів держав-членам щодо правових, операційних та технічних стандартів для е-голосування та Рекомендацію Rec(2004)15 Комітету Міністрів державам-членам щодо е-урядування. В останній було рекомендовано державам-членам [6]:

- 1) переглянути свою політику, законодавство та практику е-урядування у світлі керівних принципів, що додаються до цієї Рекомендації;
- 2) працювати разом з відповідними міжнародними, національними, регіональними та місцевими зацікавленими сторонами над розробкою спільного бачення е-урядування, яке б підтримувало права людини, демократію та верховенство права;
- 3) розробити стратегію е-урядування;
- 4) прагнути застосовувати принципи, викладені в цих Рекомендаціях, до інших організацій, залучених до надання публічних послуг;
- 5) широко розповсюджувати цю Рекомендацію та додаток до неї, де це доцільно.

В науковому плані е-урядування на той час вже було однією з найпопулярніших тем для дослідження такими зарубіжними вченими як: Х. Гіббер, Р. Гібсон, І. Гога, Р. Катц, Д. Кетл, М. Кіт-сінг, Б. Кохлер-Кох, К. Макнат, М. Порат, Б. Райлі, Т. Стоуньєр, О. Тофлер, А. Хан та ін.

Що стосується України, то слід відмітити, що вже на той час також була опублікована значна кількість праць з проблем е-урядування різноманітного характеру, серед яких відмічу дослідження В. Бабаєва, О. Баранова, Н. Васильєвої, М. Ватковської, В. Гурковського, М. Демкової, С. Дзюби, Д. Дубова, С. Дубової, Н. Драгомирецької, В. Єжунінова, І. Клименко, П. Клімушина, В. Ключевського, І. Коліушка, К. Линьова, Я. Олійника, М. Пасічника, А. Семенова, А. Семенченка, А. Серенко, М. Фігель, С. Чукут та ін.

Зокрема, Ю. Ковбасюк, у параграфі 16.2 «Державна політика у сфері електронного врядування» зазначає, що запровадження елементів е-урядування на загальнодержавному рівні почалося у 2008-2009 рр., але до найбільш вагомих результатів відносить нормативно-правові акти (далі – НПА), прийняті з кінця 2010 р. [7], хоча і згадує про рішення Дніпропетровської обласної ради про реалізацію у 2009 р. спільного проекту «Електронне село» разом із Координатором проектів ОБСЄ в Україні та Фондом «Східна Європа».

В навчально-науковому аспекті у 2009 р. автори присвятили чотири розділи проблемам е-урядування, а саме [8]: – ІС та е-урядування; – зарубіжний досвід впровадження е-урядування; – впровадження е-урядування в Україні; – основні технології е-урядування; а також порталам – як основній інформаційно-технологічній формі організації комунікацій в е-урядуванні [9].

Нарешті слід відмітити й концептуальну колективну роботу, в якій визначено мета, основні цілі, завдання, функції та базові принципи, етапизація, передумови впровадження та розвитку е-урядування в Україні, його особливості в умовах криз та в цілому державна політика в цій сфері, а також запропоновано категорійно-понятійний апарат, механізми управління розвитком е-урядування, надання державних послуг [10].

Таким чином, обраний для дослідження підстап формування джерел права е-урядування впродовж 2009–2010 рр., однією з характерних особливостей якого стала електронізація відповідних відносин, вбачається достатньо привабливим в аспекті систематизації актів нормативно-правового забезпечення е-урядування в Україні та Європейському Союзі (далі – ЄС). До того ж, поданий матеріал є хронологічним продовженням попередніх оглядів [11, 12], присвячених історико-правовим особливостям формування та розвитку джерел права е-урядування.

Метою статті є визначення особливостей та специфіки розвитку правового регулювання відносин е-урядування впродовж 2009–2010 років.

Виклад основного матеріалу. В Україні початок підетапу формування законодавства про е-урядування, обраного для дослідження, проходив під знаком реалізації плану заходів з виконання завдань, передбачених законом щодо розвитку ІС в Україні [13]. Зокрема, тодішньому Державному комітету інформатизації України було доручено у 2009 р. розробити проекти Інформаційного кодексу України та закону про е-комерцію. Крім того, були заплановані:

- зміни до законів про звернення громадян та про Національний архівний фонд і архівні установи щодо звернень громадян, які подаються з використанням Інтернет та цифрового підпису, запровадження в ОБВ систем е-документообігу та цифрового е-підпису;
- визначення основних засад запровадження та функціонування систем забезпечення е-бірж, е-аукціонів і е-депозитаріїв;
- функціонування Національного реєстру інформаційних е-ресурсів;
- розробка концепції та плану заходів щодо впровадження у центральних ОБВ е-системи «Е-міністерство»;
- сприяння реалізації пілотного проекту з надання юридичним та фізичним особам адміністративних послуг на основі інформаційної е-системи «Е-регіон».

Переважає більшість наведених заходів з тих чи інших причин залишилися не тільки невиконаними, а й такими, виконання яких так і не розпочалося. Частково це пояснюється економічною та передвиборчою кризами, епідемією «свинячого грипу», російсько-українським газовим конфліктом, які певною мірою вплинули й на правотворчий процес в Україні.

Натомість, в ЄС, де ідея е-урядування почала розглядатися ще з кінця ХХ століття і розглядалося як використання ІКТ для більш ефективного та результативного надання державних послуг громадянам та бізнесу, зручнішої, швидшої та економічно ефективнішої їх взаємодії з ОДВ, стимулювання конкурентоспроможності та економічного зростання, розвиток е-урядування в період 2006-2009 рр. супроводжувався законодавчими та політичними ініціативами, наведеними у таблиці 1.

Таблиця 1

Розвиток е-урядування в ЄС 2006-2010 рр. [14, додаток 1]

Законодавство	Політичні ініціативи
2006–2009	
Директива 2006/123/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 12.12.2006 р. про послуги на внутрішньому ринку [15]	Декларація міністрів країн-членів ЄС про е-урядування (Мальме, Швеція, 18.11.2009 р.) [17]
Директива 2007/2/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 14.03.2007 р. про створення інфраструктури просторової інформації в Європейському Співтоваристві (INSPIRE) [16]	Повідомлення Європейської комісії від 25.04.2006 р. «План дій з е-урядування i2010 – Прискорення е-урядування в Європі на благо всіх» [18]
2010	
–	Цифровий порядок денний ЄС (<i>Digital Agenda for Europe, DEA</i>) від 26.08.2010 р. [19]
–	Європейські рамки інтероперабельності (інша назва – Європейський збірник приписів сумісності) (<i>European Interoperability Framework, EIF</i>) [20]

Важливим, у євроінтеграційному аспекті, є припис ч. 1 ст. 8 Директиви 2006/123/ЄС «Процедури, які надають е-засобами», яким встановлено, що держави-члени повинні забезпечити, щоб усі процедури та формальності, пов'язані з доступом до діяльності з надання послуг та їх здійснення, можна було легко виконувати на відстані та е-засобами, через відповідний пункт єдиного контакту і за участі відповідних компетентних органів.

Директива 2007/2/ЄС застосовується до просторових даних, що є у розпорядженні або у розпорядженні за дорученням ОДВ, і до використання просторових даних ОДВ під час виконання ними своїх повноважень. Дія цієї Директиви поширюється на набори просторових даних,

що відповідають умовам, серед яких є їх представлення в е-формі.

Необхідність прийняття Декларації Мальме (*Malmö Ministerial Declaration on e-Government*) була викликана глобальною фінансовою кризою 2008 р., хоча й була підписана лише наприкінці 2009 р. В ній визнавалося, що Європа «стоїть перед серйозними економічними, соціальними та екологічними викликами», у зв'язку з чим зростають очікування «європейських громадян і бізнесу щодо того, що їхні уряди будуть більш відкритими, гнучкими і співпрацюватимуть у наданні державних послуг». Таким чином, е-урядування представлялося як потенціал для надання кращих державних послуг з меншими витратами ресурсів. У цій політичній ініціативі на період 2010-2015 рр. були окреслені: – «Спільне бачення та пріоритети політики до 2015 р.» («*Joint Vision and Policy Priorities for 2015*»), «Спільні цілі до 2015 р.» («*Shared Objectives by 2015*») та «Спільне управління та реалізація пріоритетів політики до 2015 р.» («*Joint Governance and Implementation of the Policy Priorities by 2015*»).

План дій з е-урядування (*i2010 eGovernment Action Plan*) «Прискорення е-урядування в Європі на благо всіх» покликаний зробити державні послуги ефективнішими та сучаснішими, а також точніше орієнтуватися на потреби населення. Для цього в плані запропоновано низку пріоритетів і дорожню карту для прискорення розгортання е-урядування в Європі. Крім того, у плані підкреслено важливість прискорення впровадження е-урядування в Європі для вирішення низки завдань і вимог: – модернізувати державні послуги та зробити їх більш ефективними; – надавати більш якісні та безпечні послуги населенню; – відповідати на запити бізнесу щодо зменшення бюрократії та збільшення ефективності; – забезпечити транскордонну безперервність державних послуг, що має вирішальне значення для підтримки мобільності в Європі. Зокрема, було відмічено, що ініціативи е-урядування вже дозволили низці держав-членів ЄС суттєво заощадити час і гроші. Більше того, за оцінками, якщо е-виставлення рахунків стане загальноприйнятною практикою в Європі, можна буде заощаджувати загалом 50 мільярдів євро щороку.

ЄС є лідером у створенні повноцінної цифрової стратегії, спрямованої на те, щоб допомогти європейським країнам і регіонам наздогнати тенденції в галузі цифрових технологій. Перші ініціативи в цьому напрямку були започатковані ще в 1980-х р. і поступово розширювалися, щоб завершитися прийняттям Цифрового порядку денного для Європи у 2010 р. та Єдиного цифрового ринку у травні 2015 р. Їхньою метою було забезпечити стійкі економічні та соціальні вигоди, що випливають з цифрової економіки.

Проблему інтероперабельності в ЄС описує документ «Європейські рамки інтероперабельності», перша версія якого вийшла у 2004 р. В липні 2008 р. підготовлено ескіз другої версії, а остаточний її варіант вийшов у 2010 р. У цьому Європейському збірнику приписів сумісності наведено набір рекомендацій з використання переліку технологій, що забезпечують сумісність інформаційно-аналітичних систем для взаємодії державних органів, бізнесу та громадян між собою. Відповідно до цього документу основною умовою реалізації відкритості стандарту (технологічної специфікації) вважається безкоштовне надання користувачу авторських прав. Фінансування ініціатив ЄС у 2010 р. здійснювалося за Програмою «Безпека та прискорення Інтернету» (*Internet Security and Acceleration, ISA Programme*).

Наведені акти блоку європейського законодавства та політичних ініціатив слід розглядати в якості базових, що були спрямовані безпосередньо на загальний розвиток сукупності відносин е-урядування. В той же час, не можна не звертати увагу й на низку інших європейських документів 2009–2010 р. у формі Директив, Конвенцій, Регламентів, Угод, Рекомендацій, наведених у таблиці 2, які також відіграли важливу роль у розвитку окремих складових е-урядування.

2009, Україна. Цього року наша країна також не стояла осторонь європейських процесів правового забезпечення розвитку е-урядування. Зокрема, виходячи з даних парламентської інформаційно-пошукової системи «Законодавство України», на початку 2009 р. у системі джерел права е-урядування з'явився перший НПА, в назві якого було вжито термін «е-урядування».

Ідеться про постанову Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), якою затверджувалося Положення про Міжгалузеву раду з питань розвитку е-урядування [25]. Статус останньої було визначено як тимчасовий консультативно-дорадчий орган КМУ, який утворений з метою сприяння забезпеченню координації дій з формування, виконання та реалізації програм та проєктів (завдань) розвитку е-урядування. Чинність зазначеного Положення тривала аж до 2020 р., коли іншою постановою КМУ було утворено Міжгалузеву раду з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації [26], основним завданням якої наразі є підготовка та подання КМУ пропозицій щодо реалізації державної політики з питань розвитку ІС та інтеграції України до глобального інформаційного простору.

Таблиця 2

Розвиток окремих видів відносин е-урядування в ЄС 2009–2010 рр.

№	Назва акту ЄС	Складає е-урядування
1.	Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів [21] (ратифіковано із заявами Законом України № 631-ІХ від 20.05.2020 р.)	Здійснення права доступу до офіційних документів: – надає суспільству джерело інформації; – допомагає громадськості формувати думку про стан суспільства та про державні органи; – сприяє єдності, результативності, ефективності та підзвітності ОДВ, допомагаючи, тим самим, підтвердженню їх легітимності.
2.	Рекомендації CM/Rec(2009)1 Комітету Міністрів Ради Європи країнам-членам щодо е-демократії [5]	Закріплені сектори, які охоплює е-демократія: е-парламент, е-законодавство, е-правосуддя, е-посередництво, е-середовище, е-вибори, е-референдум, е-ініціатива, е-голосування, електронна консультація, е-петиція, е-агітація, е-опитування та е-інспектування. Для цього використовується е-участь, е-дискусія та е-форуми.
3.	Директива 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16.09.2009 р. про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами е-грошей і пруденційний нагляд за нею, про внесення змін до директив 2005/60/ЄС і 2006/48/ЄС та про скасування Директиви 2000/46/ЄС [22].	Встановлено правила провадження діяльності з випуску е-грошей; для держав-членів визначено категорії установ-емітентів е-грошей.
4.	Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/140/ЄС від 25.11.2009 р. про внесення змін до директив 2002/21/ЄС про спільні регулятивні рамки для електронних комунікаційних мереж та послуг, 2002/19/ЄС про доступ до електронних комунікаційних мереж, пов'язаних засобів та їх взаємоз'єднання, та 2002/20/ЄС про авторизацію електронних комунікаційних мереж та послуг [23]	Регулятивні рамки комунікаційних е-мереж та послуг в ЄС необхідно реформувати для завершення формування внутрішнього ринку е-комунікацій шляхом зміцнення механізму Співтовариства для регулювання діяльності операторів зі значною ринковою владою на ключових ринках.
5.	Директива 2009/136/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25.11. 2009 р., яка доповнює Директиву 2002/22/ЄС про універсальні послуги та права користувачів стосовно електронних мереж зв'язку і послуг, Директиву 2002/58/ЄС про обробку персональних даних та захист таємниці сектора електронних комунікацій та Рішення (ЄС) № 2006/2004 про взаємодію національних органів відповідальних за забезпечення виконання законів про захист споживачів [24].	Реорганізація правових рамок ЄС для комунікаційних е-мереж та послуг, включаючи підсилення положень для кінцевих користувачів з обмеженими можливостями, представляє вирішальний крок назустріч одночасному досягненню Єдиного європейського інформаційного простору та інклюзивної інформаційної спільноти.

Єдиним законодавчим актом цього року, яким врегульовувалися певний вид відносин з е-урядування, можна вважати закон про ідентифікацію та реєстрацію окремих суб'єктів та об'єктів фауністичних відносин [27]. Так, в ньому вводилося поняття «Єдиний державний реєстр тварин», що наразі розглядається як е-база даних про ідентифікованих тварин, їх власників/утримувачів, господарства, переміщення, забій, утилізацію, загибель, падіж таких тварин.

Також слід відмітити активну правотворчу позицію президента. Його укази певною мірою торкалися наступних сфер е-урядування:

1) надання інформації з питань соціально-економічної ситуації в Україні з метою додержання прав і свобод людини і громадянина та забезпечення національної безпеки України – указ містить 165 позицій у Переліку аналітичної інформації з соціально-економічних питань, а також 19 додатків [28];

2) забезпечення додержання прав фізичних та юридичних осіб щодо одержання адміністративних (державних) послуг – визначеним ОБВ доручено вжити заходів щодо впорядкування годин прийому громадян в ОБВ, на державних підприємствах, в установах і організаціях, що надають адміністративні (державні) послуги, з метою забезпечення достатності часу та зручності його для споживачів адміністративних послуг, зокрема, шляхом упровадження «е-черги» [29];

3) створення в Україні розвиненого національного інформаційного простору і захист її інформаційного суверенітету – встановлено, що діяльність ОБВ у сфері забезпечення інформаційної безпеки України має бути зосереджена на конструктивному поєднанні діяльності держави, громадянського суспільства і людини за трьома головними напрямками: – інформаційно-психологічному; – технологічного розвитку; – захисту інформації (Указ Президента України від 08.07.2009 р. № 514/2009 «Про Доктрину інформаційної безпеки України», втратив чинність на підставі Указу Президента України від 06.06.2014 р. № 504/2014).

Проте, як і в інші роки, найбільша частка джерел права е-урядування припала на уряд. Перш за все необхідно відмітити кілька розпорядження КМУ концептуального характеру, якими були схвалені Концепції:

– Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» [30], де передбачалося створення е-бібліотек, бібліотечних та архівних е-фондів, е-видань, бібліотечних е-ресурсів, тощо;

– створення Єдиної державної системи е-обліку деревини [31] та план заходів щодо реалізації [32];

– Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 р. (розпорядження КМУ від 30.09.2009 р. № 1228-р, втратило чинність на підставі розпорядження КМУ від 10.04.2013 р. № 257-р);

– проекту Закону України «Про адміністративні послуги» [33].

Відмічу, що власне згаданий закон був прийнятий лише у 2012 р., хоча на підзаконному рівні цей блок відносин був врегульований двома урядовими постановами про: – заходи щодо упорядкування державних, у тому числі адміністративних послуг (постанова КМУ від 17.07.2009 р. № 737, втратила чинність на підставі постанови КМУ від 24.04.2013 р. № 309); – утворення Комісії з питань удосконалення порядку надання державних та адміністративних послуг (постанова КМУ від 20.05.2009 р. № 486, втратила чинність на підставі постанови КМУ від 02.06.2010 р. № 397).

Достатньо представницьким у 2009 р. був блок НПА у сфері е-документів та е-документообігу, до якого відносяться підзаконні акти про:

1) е-обмін службовими документами в ОБВ (постанова КМУ від 17.07.2009 р. № 733, втратила чинність на підставі постанови КМУ від 17.01.2018 р. № 55);

2) організацію е-документообігу та звітності [34];

3) проведення пілотного проекту зі збирання й обробки звітності в е-формі [35];

4) запровадження системи електронної державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [36].

У 2009 р. продовжував розвиватися й блок електронізації відносин влади з громадянами. Зокрема, за дорученням КМУ від 11.11.2008 р. № 54685/1/1-08 про забезпечення проведення консультацій з громадськістю із застосуванням веб-сайтів ОБВ та спеціально створеного урядового веб-сайту «Громадянське суспільство і влада» Міністерство юстиції України затвердило механізм взаємодії центральних ОБВ та Секретаріату КМУ під час проведення консультацій з громадськістю на згаданому веб-сайті [37]. Згодом це міністерство видало наказ про затвердження річних планів заходів Міністерства юстиції України щодо реалізації у 2009 р. Концепції сприяння ОБВ розвитку громадянського суспільства [38]. При цьому е-консультації з громадськістю мають проводитися з дотриманням Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженого постановою КМУ від 15.10.2004 р. № 1378.

Ще одним актом в цій сфері стала урядова постанова про додаткові заходи щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики (постанова КМУ від 26.11.2009 р. № 1302, втратила чинність на підставі постанови КМУ № 996 від 03.11.2010 р.). Останньою були затверджені: – Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики; – Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному ОВВ, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації [39].

До цього ж блоку можна віднести й Хартію про партнерство заради інформаційних прав і свобод та захисту суспільної моралі [40]. Ця Хартія за своєю формою і змістом є суспільним договором, що укладений суб'єктами інформаційного процесу та представниками ОДВ з метою запровадження саморегулювання в дотриманні суб'єктами інформаційної діяльності законодавства про захист суспільної моралі.

Блок НПА з регулювання інформатизаційних відносин у 2009 р. традиційно був представлений оперативними актами КМУ про: – затвердження переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2009 р., їх державних замовників та обсягів фінансування [41]; – стан та розвиток інформатизації в Україні за 2009 р. [42].

Нарешті слід відмітити й правоохоронний блок законодавства про е-урядування, який того року включав урядові постанови, якими були затверджені:

1) Порядок інформування громадськості про результати роботи у сфері протидії корупції (постанова КМУ від 08.12.2009 р. № 1336, втратила чинність на підставі постанови КМУ від 20.10.2011 р. № 1094);

2) Державна програма інформаційно-телекомунікаційного забезпечення правоохоронних органів, діяльність яких пов'язана з боротьбою із злочинністю (постанова КМУ від 08.04.2009 р. № 321, втратила чинність на підставі постанови КМУ від 22.04.2013 р. № 315);

3) ліквідація Координаційної ради з питань функціонування Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму [43].

2010. Цей рік можна справедливо визнати знаковим у розвитку законодавства про е-урядування. По-перше, на його початку, за пропозицією Державного комітету інформатизації, було дано старт пілотному проєкту впровадження технологій е-урядування в ОДВ та ОМС з метою створення організаційно-правових, науково-технічних та фінансово-економічних умов для розвитку ІС [44].

По-друге, наприкінці цього року КМУ схвалив першу в історії України Концепцію розвитку е-урядування. Остання була прийнята 13.12.2010 р., а відповідна постанова – набрала чинності 27.12.2010 р. [45]. В ній зазначалося, що на сьогодні одним із пріоритетів України є розвиток ІС, яке можна визначити як орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на формування інноваційної моделі розвитку високотехнологічне суспільство, в якому кожен громадянин задля реалізації свого потенціалу у забезпеченні особистого і суспільного розвитку та підвищення якості життя має можливість щодо інформації та знань: а) створювати і накопичувати; б) мати до них вільний доступ; в) користуватися та обмінюватися ними. В свою чергу, е-урядування є одним з інструментів розвитку ІС, впровадження якого сприятиме створенню умов для відкритого і прозорого державного управління.

По-третє, було очевидним відставання України від європейського курсу електронізації, адже саме наприкінці 2010 р. було прийнято вже другий Європейський план дій з е-урядування на період 2011–2015 рр. [46].

Тобто, по суті у 2010 р. закінчився етап формування підготовчої сукупності національних, європейських та міжнародних НПА, які стали основою для виникнення безпосередньо законодавства України про е-урядування.

В цілому 2010 р. відзначився точковим регулюванням широкого спектру відносин е-урядування. Таких як:

1) інтелектуалізація інформаційних технологій [47] та впровадження грид-технологій [48];
2) захист і обробка персональних даних [49];
3) фінансування цифрового телерадіомовлення [50] та Національної програми інформатизації [51];

4) надання адміністративних послуг [52];

5) участь громадськості у формуванні та реалізації державної політики [53];

6) інституційне забезпечення науки, інновацій та інформатизації [54].

Висновки. Проведений огляд та аналіз особливостей та специфіки правового регулювання відносин е-урядування впродовж 2009–2010 років, дав підстави для таких узагальнень.

1. Встановлено, що в Україні формування законодавства про е-урядування впродовж 2009–2010 років проходило під знаком реалізації плану заходів з виконання завдань, передбачених законом щодо розвитку інформаційного суспільства, серед яких особливої уваги заслуговали: – розробка проєктів Інформаційного кодексу України та закону про е-комерцію; – запровадження в органах влади систем е-документообігу та цифрового е-підпису; – функціонування систем забезпечення е-бірж, е-аукціонів і е-депозитаріїв, Національного реєстру інформаційних е-ресурсів; – розробка концепції та плану заходів щодо впровадження в органах влади е-системи «Е-міністерство»; – сприяння реалізації пілотного проєкту з надання юридичним та фізичним особам адміністративних послуг на основі інформаційної е-системи «Е-регіон».

2. З'ясовано, що в Європейському Союзі розвиток е-урядування в цей період супроводжувався такими законодавчими та політичними ініціативами як: – Директива 2006/123/ЄС про послуги на внутрішньому ринку, Директива 2007/2/ЄС про створення інфраструктури простої інформації в Європейському Співтоваристві (INSPIRE), Декларація міністрів країн-членів ЄС про е-урядування (Мальме, 18.11.2009 р.), Повідомлення Європейської комісії «План дій з е-урядування і2010 – Прискорення е-урядування в Європі на благо всіх», Цифровий порядок денний ЄС (DEA), Європейські рамки інтероперабельності (EIF). Крім того, багато уваги було приділено регулюванню окремих видів відносин у сфері е-урядування – доступ до офіційних документів, е-демократія, використання е-грошей, комунікаційні е-мережі та послуги.

3. Виявлено, що у 2009 р. в системі джерел права е-урядування з'явився перший нормативно-правовий акт, в назві якого було вжито термін «е-урядування», а саме – урядова постанова, якою було затверджено Положення про Міжгалузеву раду з питань розвитку е-урядування. Особливостями цього року також було врегулювання низки суміжних правовідносин парламентом та президентом: – ідентифікація та реєстрація окремих суб'єктів та об'єктів фауністичних відносин; – надання інформації з питань соціально-економічної ситуації в Україні; – забезпечення додержання прав фізичних та юридичних осіб щодо одержання адміністративних (державних) послуг; – створення розвинутого національного інформаційного простору і захист інформаційного суверенітету.

4. Розкрито напрями правового регулювання відносин е-урядування вітчизняним урядом: 1) концептуальний – єдина інформаційна бібліотечна система «Бібліотека – XXI», система е-обліку деревини, програма підтримки та розвитку читання, проєкт Закону України «Про адміністративні послуги»; 2) е-документи та е-документообіг – е-обмін службовими документами, е-звітність, е-реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців; 3) електронізація відносин влади з громадянами – е-консультації, партнерство заради інформаційних прав і свобод та захисту суспільної моралі; 4) інформатизаційні відносини; 5) правоохоронні відносини е-урядування – інформування громадськості про результати роботи у сфері протидії корупції, програма інформаційно-телекомунікаційного забезпечення правоохоронних органів.

5. Аргументовано, що 2010 р. слід визнати знаковим у розвитку законодавства про е-урядування адже саме в цей період закінчується етап формування підготовчої сукупності національних, європейських та міжнародних актів, які стали основою для виникнення безпосередньо законодавства України про е-урядування. Цей рік супроводжувався прийняттям нормативно-правових актів, в яких були схвалені: – пілотний проєкт впровадження технологій е-урядування; – перша в історії України Концепція розвитку е-урядування; – приписи з регулювання інтелектуалізації інформаційних технологій та впровадження грид-технологій, захисту і обробки персональних даних, фінансування цифрового телерадіомовлення та Національної програми інформатизації, надання адміністративних послуг, участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики, інституційного забезпечення науки, інновацій та інформатизації. В той же час, було очевидним відставання України від європейського курсу електронізації, оскільки саме наприкінці 2010 р. було прийнято вже другий Європейський план дій з е-урядування на період 2011–2015 рр.

Список використаних джерел:

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V. *Офіційний вісник України*. 2007. № 8, ст. 273.

2. Коліушко І.Б., Демкова М.С. Електронне урядування – шлях до ефективності та прозорості державного управління. *Інформаційне суспільство. Шлях України*. Київ, 2004. С. 138–143.

3. Електронне врядування в Україні: аналіз та рекомендації. *Результати дослідження*. О.А. Баранов, І.Б. Жилияєв, М.С. Демкова, І.Г. Малюкова; за ред. І.Г. Малюкової. К. : Поліграф-Плюс, 2007. 254 с.
4. Кірін Р.С. Етапи становлення стратегічних засад механізму забезпечення відкритості міста. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 16–24. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.2>
5. Recommendation CM/Rec (2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy). *Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies*. URL: https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Recommendation_CM_Rec2009_1_en_PDF.pdf
6. Recommendation Rec(2004)15 of the Committee of Ministers to member states on electronic governance ("e-governance"). *Adopted by the Committee of Ministers on 15 December 2004 at the 909th meeting of the Ministers' Deputies*. URL: https://www.coe.int/t/dgap/democracy/activities/key-texts/recommendations/00Rec_2004_15e-gov_en.asp
7. Ковбасюк Ю.В. Державне управління: навч. посіб. Том 2. Київ, Дніпропетровськ : НАДУ, 2013. 324 с. URL: https://e-pidruchniki.com/content/2155_162_derjavna_politika_u_sferi_elektronnogo_vryadyvannya.html
8. Чукут С.А., Кукарін О.Б. Електронне урядування : опорний конспект лекцій. Київ : Вид-во НАДУ. 2009, 80 с.
9. Електронний уряд: науково-практичний довідник. Уклад.: Чукут С.А., Клименко І.В., Линьов К.О. 2016. 85 с.
10. Концепція розвитку електронного урядування в Україні. О.А. Баранов, М.С. Демкова, С.В. Дзюба, А.В. Єфанов, І.Б. Жилияєв, Е.Л. Клепеч, Ю.Місников, О.Арво, Т.В. Попова, І.А. Рубан, А.І. Семенченко, С.А. Чукут. За ред. А.І. Семенченко, 2009. 16 с.
11. Р. Кірін. Правове регулювання відносин е-урядування на етапі інтернетизації діяльності органів влади (2002–2003 рр.). *Юридичний вісник*. 2024. № 3. С. 148–157. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2024.17>
12. Кірін Р.С. Етап інтернетизації діяльності органів влади: особливості правового регулювання відносин е-урядування в 2004–2005 рр. *Juris Europensis Scientia*. 2024, № 3. С. 7–13. DOI <https://doi.org/10.32782/chem.v3.2024.2>
13. Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2007 р. № 653-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/653-2007-%D1%80#Text>
14. e-Government actions targeting businesses Commission's actions implemented, but availability of e-services still varies across the EU. European Court of Auditors. Special report. № 24. 2022. URL: https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/e-government-24-2022/en/#_Ref106607555
15. Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market. *Official Journal of the European Union*. L 376/36. Vol. 49. 27 December 2006.
16. Directive 2007/2/EC of the European Parliament and of the Council of 14 March 2007 establishing an Infrastructure for Spatial Information in the European Community (INSPIRE). *Official Journal of the European Union*. L 108/1. Vol. 50. 25 April 2007.
17. Ministerial Declaration on e-Government approved unanimously in Malmö, Sweden, on 18 November 2009. URL: https://www.mt.ro/web14/documente/date-deschise/reglementari/Ministerial-declaration-on-e-government_Malmo_2009.pdf
18. Communication from the Commission, of 25 April 2006, i2010 eGovernment Action Plan – *Accelerating eGovernment in Europe for the Benefit of All* [COM(2006) 173 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/i2010-egovernment-action-plan.html>
19. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *A Digital Agenda for Europe*. 19.05.2010. COM(2010)245 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>
20. European Interoperability Framework (EIF) for European public services. European Commission Bruxelles, 16.12.2010 COM(2010) 744 final. URL: http://ec.europa.eu/isa/documents/isa_annex_ii_eif_en.pdf
21. Council of Europe Convention on Access to Official Documents. Tromsø, 18.06.2009. *Council of Europe Treaty Serie*. № 205. URL: <https://rm.coe.int/1680084826>

22. Directive 2009/110/EC of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 on the taking up, pursuit and prudential supervision of the business of electronic money institutions amending Directives 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 2000/46/EC. *Official Journal of the European Union*. L 267/7. 10.10.2009.

23. Directive 2009/140/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 amending Directives 2002/21/EC on a common regulatory framework for electronic communications networks and services, 2002/19/EC on access to, and interconnection of, electronic communications networks and associated facilities, and 2002/20/EC on the authorisation of electronic communications networks and services. *Official Journal of the European Union*. L 337/37. 18.12.2009.

24. Directive 2009/136/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 amending Directive 2002/22/EC on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services, Directive 2002/58/EC concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector and Regulation (EC) No 2006/2004 on cooperation between national authorities responsible for the enforcement of consumer protection laws. *Official Journal of the European Union*. L 337/11.18.12.2009.

25. Про утворення Міжгалузевої ради з питань розвитку електронного урядування : постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2009 р. № 4 (в редакції постанови КМУ від 24.05.2017 р. № 356) (втратила чинність на підставі постанови КМ № 595 від 08.07.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4-2009-%D0%BF#Text>

26. Про утворення Міжгалузевої ради з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації : постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 р. № 595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2020-%D0%BF#Text>

27. Про ідентифікацію та реєстрацію тварин : Закон України від 04.06.2009 р. № 1445-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445-17#Text>

28. Про заходи щодо забезпечення надання інформації з питань соціально-економічної ситуації в Україні : Указ Президента України від 12 травня 2009 р. № 299/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2009#Text>

29. Про заходи із забезпечення додержання прав фізичних та юридичних осіб щодо одержання адміністративних (державних) послуг : Указ Президента України від 03.07.2009 р. № 508/2009. *Офіційний вісник Президента України*. 2009. № 20, ст. 673.

30. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.12.2009 р. № 1579-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1579-2009-%D1%80#Text>

31. Про схвалення Концепції створення єдиної державної системи електронного обліку деревини : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 1090-р. *Офіційний вісник України*. 2009. № 73, ст. 2509.

32. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції створення єдиної державної системи електронного обліку деревини : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 листопада 2009 р. № 1408-р. *Урядовий кур'єр* від 09.12.2009 р. — № 229.

33. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про адміністративні послуги» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 682-р. *Урядовий кур'єр* від 07.07.2009 р. № 119.

34. Деякі питання організації електронного документообігу та звітності : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.09.2009 р. № 1087-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-2009-%D1%80#Text>

35. Про проведення пілотного проекту зі збирання й обробки звітності в електронній формі : наказ Державного комітету статистики України від 25.02.2009 р. № 69. *Бізнес-Бухгалтерія-Право*. 2009, № 36.

36. Про заходи щодо запровадження системи електронної державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2009 р. № 551. *Офіційний вісник України*. 2009. № 42, ст. 1403.

37. Щодо проведення електронних консультацій з громадськістю на сайті «Громадянське суспільство і влада» : наказ Міністерства юстиції України від 13 квітня 2009 р. № 324/7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v324_323-09#Text

38. Про затвердження річних планів заходів Міністерства юстиції України щодо реалізації у 2009 році Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспіль-

ства : наказ Міністерства юстиції України від 05.05.2009 р. № 373/7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v373_323-09#Text

39. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

40. Хартія про партнерство заради інформаційних прав і свобод та захисту суспільної моралі від 19.03.2009 р. : Кабінет Міністрів України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі та інші. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-09#Text>

41. Про затвердження переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2009 рік, їх державних замовників та обсягів фінансування : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.06.2009 р. № 636-р. *Офіційний вісник України*. 2009 р., № 45, ст. 1525.

42. Про стан та розвиток інформатизації в Україні за 2009 рік : доповідь Кабінету Міністрів України 25.09.2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005120-09#Text>

43. Питання забезпечення функціонування Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму : постанова Кабінету Міністрів України від 25.11.2009 р. № 1268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1268-2009-%D0%BF/ed20150529#Text>

44. Питання реалізації пілотного проекту впровадження технологій електронного урядування : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.03.2010 р. № 360-р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 18, ст. 806.

45. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 р. № 2250-р (втратило чинність на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р). *Офіційний вісник України*. 2010. № 97, ст. 3443.

46. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *The European eGovernment Action Plan 2011-2015 Harnessing ICT to promote smart, sustainable & innovative Government*. SEC(2010) 1539 final. Brussels, 15.12.2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0743:FIN:EN:PDF>

47. Про затвердження Державної цільової науково-технічної програми «Образний комп'ютер» на 2010 рік : постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 р. № 58. *Офіційний вісник України*. 2010. № 5, ст. 205.

48. Про схвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми впровадження і застосування грид-технологій на 2009-2013 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 листопада 2008 № 1421-р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 87, ст. 2923.

49. Про захист персональних даних Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

50. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку цифрового телерадіомовлення : постанова Кабінету Міністрів України від 16 червня 2010 р. № 462 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 31 травня 2012 р. № 473). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2010-%D0%BF#Text>

51. Про затвердження переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2010 рік, їх державних замовників та обсягів фінансування : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2010 р. № 2119-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/243825537>

52. Деякі питання надання адміністративних послуг Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2010 № 915. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/915-2010-%D0%BF#Text>

53. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

54. Про утворення Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації : постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.2010 р. № 548. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-2010-%D0%BF#Text>